

פריחה חורפית ואביבית של צמחי גיאופיטים בגינה

פינוי שניר, מ"ר גיאופיטים, שה"מ

אין כמו כתמי צבע של מקבץ פרחי גיאופיטים בגינה כדי לסמן באופן חגיגי וצבעוני את חילופי העונות. בדפון זה נתמקד בדרכים לקבלת פריחה חורפית ואביבית ממושכת של כמה סוגי גיאופיטים.

גיאופיטים חד-שנתיים דורשי קור רב

בגיאופיטים אלו איבר האגירה מתכלה במהלך עונת הגדילה ומוחלף באיבר אגירה חדש, ולכן הם מכונים חד-שנתי, אף שמבחינה בוטנית גם הם רב-שנתיים. מוצאם מאזורי אקלים אירנו-טורניים המאופיינים בעונת יובש קרה. הגיאופיטים הללו סיגלו לעצמם תרדמה בקיץ ובחורף המקפיא שבאזור מוצאם. צמחי בצל, כדוגמת מיני **צבעוני - Tulipa** ו**יקינטון - Hyacinthus**, וצמחי פקעת כדוגמת **כרכום - Crocus**, שטופחו ותורבתו בצפון הקר, זקוקים למנת קור גבוהה להשלמת מעגל התפתחותם. בגינות בצפון אירופה ובאמריקה תנאי האקלים מאפשרים לגיאופיטים אלו להשלים את מעגל החיים - עונת הצימוח הממושכת מאפשרת יצירת איבר אגירה חדש ודי גדול שצבר קור כך שתתקבל פריחה חוזרת באביב הבא. בארץ עונת הצימוח קצרה מדי ולא די קר, פרט לאזורי ההרים הגבוהים לא ניתן לקבל בגיאופיטים אלו פריחה רב-שנתית חוזרת, לכן יש לנהוג בהם כחד-שנתיים ולשתול מדי שנה מחדש בקבוצות של עשרות גיאופיטים או כבודדים בגבולות ערוגה ואף באדניות. גובה הפרחים כ-50 ס"מ בצבעוני, וכ-20 ס"מ בכרכום ויקינטון. לקבלת פריחה יש לשתול אברי אגירה שעברו המרצה טרום-שתילה. שותלים בצלים או פקעות אשר הוכנסו לתקופת קירור במקרר בטמפרטורה של 5 מ"צ - בצבעוני במשך כ-8 שבועות קודם לכן, וביקינטון וכרכום כ-6 שבועות (האחסון נעשה בשקיות מחוררות שיאפשרו נשימה). השתילה תיעשה כאשר הטמפרטורות בשלהי הסתיו נעשות קרירות, בחודשים נובמבר-ינואר. מומלץ לשתול בחצי צל, במפנה צפוני או מתחת לעץ. הפריחה בחודשים פברואר-מרס. רצוי לתכנן את מועד השתילה כך שתתקבל פריחה לפני החמסיניים באביב המאוחר, שכן פרחים אלו רגישים לחום. בתנאי האקלים בישראל בחורף ובאביב, כאשר עוד קריר, מופע פריחתם יהיה ממושך ומרשים יותר.

כרכום

צבעוני

הוצלי"א שה"מ * עריכה: עדי סלוניקו * גרפיקה: לובה קמנצקי

כלנית מצויה

ובאזורים חשופים לשמש, וכן לקבלת פריחה שופעת וליצירת כתמי צבע. פריחה נאה ניתן לקבל משתילת פקעות במדשאות שהצימוח החורפי שלהן מוגבל והן אינן זקוקות לכיסוח בתקופה זו. הפריחה תתחיל בחודש פברואר ותימשך כחודשיים, כל עוד האקלים קריר ונוח. מועד השתילה המתאים הוא עם ההתקררות בסוף הסתיו, מחודש אוקטובר. במועד זה כדאי גם להתחיל בהשקיה מסודרת עד אפריל כדי להבטיח פריחה שופעת וממושכת. בכדי להקדים צימוח ופריחה מומלץ טרם השתילה להטפח את הפקעות במים במשך 12 שעות באזור מוצל. שותלים במרחקים של כ-10 ס"מ בין הפקעות ובעומק כסווי של כ-3 ס"מ. פקעות הכלנית נשתלות כשהחלק הצר של הפקעת מופנה כלפי מטה.

נורית אסיה Ranunculus asiaticus

נורית

צמח בעל יציאת שורשים מעובים. מוצאו ים-תיכוני. גדל בר בארץ. מופע פריחה צבעוני, בעיקר באדום, כתום, צהוב, ורוד ולבן. גובה הפרחים כ-40 ס"מ. השימושים והטיפול בו דומים לזה של הכלנית. פורח בטבע אחרי הכלנית, אך בזני הגינה ובהשקיה מתאימה החל מהסתיו ניתן לקבל חפיפה בתקופת פריחתן. מועדי שתילה והשקיה (כולל הטפחה טרום-שתילה) - בדומה לכלנית, ראה לעיל.

המרצה להקדמת פריחה בכלנית ובנורית

פרק קצר זה מיועד לגננים חובבים המוכנים להשקיע מאמץ מיוחד להקדמה ולהארכה של פריחת הכלנית או הנורית בחודש-חודשיים נוספים. מיד לאחר הטפחת הפקעות טומנים אותן בתערובת לחה של קוקוס או בתערובת קלה ומאווררת לעציצים (ניתן להשיג במשתלות). מעבירים לתבנית מאולתרת ומכסים בנייר עיתון שיאפשר לשמור על הלחות של המצע ועל המשך הנשימה של הפקעות. את התבנית מכניסים למקרר, לא ליד המקפיא, בטמפרטורה של כ-4 מ"צ למשך 3-4 שבועות. רצוי לבדוק מדי שבוע שהלחות בתערובת המצע נשמרת ואין עודף מים. אם מבחיניים בפקעות רקובות, יש לסלקן. לקראת סוף התקופה מבצבים שורשים בפקעות ומתחילה נביטת עיניים, וזהו הזמן לשתול בגינה בקרקע שעובדה והוכנה מראש. יש לתכנן את השתילה לסתיו הקריר, לחודשים אוקטובר-נובמבר. מתחילים בתהליך המרצה כ-4 שבועות לפני מועד השתילה המתוכנן. לאחר השתילה יש להקפיד על השקיה סדירה, ובימים חמים אף להוסיף השקיות לצינון החלקה ולמניעת נסיגה בתהליך צבירת הקור שהפקעת קיבלה טרם שתילתה. יש לצפות לתחילת הפריחה כחודשיים מהשתילה, כלומר ניתן לקבל פריחה ממושכת ורציפה מדצמבר עד אפריל.

נרקיס מצוי Narcissus tazetta

נרקיס מצוי

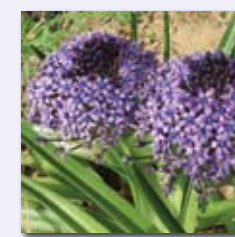
צמח בעל בצל. מוצאו מאזורי אקלים ים-תיכוני באסיה ובאפריקה. גדל בר בארץ. ממין זה טופחו לצורכי גינון זנים רבים שרובם מצטיינים בריח עז. התפרחות בגובה 40-30 ס"מ עם פרחים קטנים בצבע לבן, צהוב וכתום. במרכז הפרח בולט כתר במגוון הצבעים שהוזכרו. זנים שונים מופיעים בהרכב צבעים שונה. מתאים לשתילה בקבוצות לקבלת כתם צבע. דרישות הקור של צמח זה מועטות ובהשקיה סדירה מחודש אוקטובר יפרח כבר בינואר. מתאים לשתילה באזורים חשופים לשמש או בחצי צל. להארכת משך הפריחה מינואר עד מרס ניתן לפזר את מועדי השתילה מאוקטובר עד דצמבר. בצלים שנשארים בקרקע עוברים חלוקה ועם הזמן נוצר גוש בצלים צפוף. מומלץ מדי שנים אחדות לעקור ולפזר את גוש הבצלים בגינה, שכן בצפיפות רבה הבצלים נוטים לעבור חלוקה מוגברת המלווה בפחיתה בפריחה.

נרקיס עטור

המין **נרקיס עטור Narcissus pseudonarcissus**, המכונה גם "דפדילי" נרקיס וחצוצרה" מוצאו מאירופה, והוא מצטיין בפרח גדול ומרשים עם עטרה גדולה. מתאים לשתילה גם בקבוצה קטנה. בהתאם למוצאו, מין זה זקוק לאקלים קריר יותר, ולכן יש לשתלו בנובמבר-דצמבר והפריחה מתאחרת למרס-אפריל.

בן הצב סוככי Scilla peruviana

בן הצב סוככי

צמח בצל. מוצאו באזור הים התיכון. מתאים לשתילה בחודשים אוקטובר-דצמבר. פורח עם ההתחממות באביב, במרס-אפריל. מתוך שושנת עלים עולים גבעולי תפרחת סוככית בגובה של כ-40 ס"מ. התפרחת מרובת פרחים קטנים בצבע כחול כהה (ישנו גם זן לבן), הנפתחים בהדרגה למשך שבועות אחדים. מתאים לשתילה בחצי צל בקבוצה קטנה. עם השנים גוש הבצלים גדל, ובהתאם מתרבים גם עמודי התפרחת.

כלנית מצויה Anemone coronaria

צמח פקעת רב-שנתי. מוצאו ים-תיכוני. מין זה גדל בר בארץ. הפרחים בעלי דור אחד של עלי כותרת ומופיעים בכמה צבעים, בעיקר באדום, כחול, ורוד ולבן. טופחו גם זנים בעלי פרחים מלאים (כמה דורים של עלי כותרת). גובה הפרחים כ-30 ס"מ. הפקעת בעלת מבנה מוארך וממשיכה לגדול מדי שנה. הצמח מתאים לשתילה בקבוצות גדולות

מהם הגיאופיטים?

הגיאופיטים, המוכרים בשמם העממי "צמחי בצל ופקעת", מהווים קבוצה בוטנית ייחודית. ההגדרה הבוטנית מתייחסת לצמח בעל איבר אגירה וניצני התחדשות תת-קרקעיים המאפשרים את קיומו באזורים שבהם חלק מעונות השנה קשות להישרדות. ניתן לסווג את הגיאופיטים לארבעה טיפוסים עיקריים על פי המוצא המורפולוגי שממנו התפתח איבר האגירה: **בצלים** - עלים מעובים (נרקיס, חצב); **פקעות** - גבעול מעובה (כלנית, רקפת); **שורשים מעובים** - שורשים מעובים שבראשם גבעול קצר תת-קרקעי (נורית, דליה); **קנה שורש** - גבעול תת-קרקעי מעובה הגדל באופן אנכי (אירוסי ההיכל).

דוגמה למחזור חיים שנתי של גיאופיטים

מחזור חיים שנתי של נרקיס מצוי*

גיאופיטים כצמחים רב-שנתיים חסכוניים במים

גיאופיטים שמקורם באזורים ים-תיכוניים בעולם מותאמים מטבעם לאקלים בארץ ובדרך כלל ניתן לגדלם בגינה כרב-שנתיים. הם סיגלו לעצמם "אסטרטגיה קיומית" המותאמת לשתי העונות העיקריות המאפיינות את אזורי האקלים הללו: בעונה הגשומה והקריה מתבצע הצימוח; לקראת תום עונת הגשמים העלווה קמלה במקביל למילוי אברי האגירה במוטמעים; בעונת היובש החמה חלקי הצמח מעל האדמה קמלים ונעלמים ואברי האגירה נמצאים בתרדמה - כך הם צולחים את הקיץ. בארצנו אין גם בחורף גשמים סדורים המהווים תחליף להשקיה רציפה. בגינה ניתן להקדים ולהאריך את משך הפריחה

* האיור נמסר באדיבותה של פרופ' רינה קמנצקי, מינהל המחקר החקלאי

באמצעות השקיה סדירה בסתיו המוקדם ובמהלך תקופת הצימוח עד שלהי האביב. עם זאת, משום שאין צורך בהשקיות הצמחים הללו בקיץ, אפשר לסווגם כחסכוני מים. יש לקחת גורם זה בחשבון בתכנון השתילה, גם כדי לחסוך במים וגם משום שהרטבה עודפת בתקופת היובש עלולה לגרום לריקבון אברי האגירה. כדי לשמר את הגידול הרב-השנתי ולהימנע מעידור השטח בתקופת המנוחה והתרדמה בקיץ, כאשר השטח חשוף מעלווה, על הגננים להכיר את מפת פיזור אברי האגירה ואף לסמנם. חיפוי בחומר אורגני כמו רסק גזם או השארת עלי שלכת יכולים לסייע בצינון הקרקע בתקופת היובש ולהפחית עשבייה. אם שותלים גיאופיטים באזורים בגינה שההשקיה בהם בקיץ מרובה, אפשר לעקור את אברי האגירה התת-קרקעיים, לנקותם, לערום בערמה משוטחת, לא צפופה מדי ורצוי שאינה במגע ישיר עם הרצפה, ולאחסנם עד לשתילה בעונה הבאה במתחם מוצל, מאוורר ויבש.

מהלך הגידול בגינה

לקבלת מופע פריחה ממושך יש להתחיל בהשקיה מסודרת עם ירידת הטמפרטורות בסתיו. הסתיו הוא גם המועד המתאים לתחילת שתילות גיאופיטים מקבוצה זו. את ההשקיה יש לסיים עם התחממות מזג האוויר, בשלהי האביב ותחילת קמילת העלווה. לאחר סיום הפריחה חשוב עדיין לשמור על העלווה לצורך מילוי אברי האגירה במוטמעים. בתקופה שבה מתחילים העלים לקמול אזור הגיאופיטים אינו נראה במיטבו, אך המתנה של שבועות אחדים בניקוי השטח תאפשר לצמחים להשלים את מילוי איברי האגירה ותשתלם בפריחה חוזרת בשנה הבאה. אפשר לתכנן שתילת צמחים בין הגיאופיטים כך שהנוף שלהם ישפר את מראה החלקה בתקופה זו.

גיאופיטים היסטראנטיים ["מבשרי הסתיו"]

לקראת סוף הקיץ הגיאופיטים הראשונים שיפרחו יהיו מטיפוס היסטראנטי. בטיפוסים אלו הפריחה מקדימה להופיע לפני בלבוב העלים. הפריחה מופיעה בעונה שבה יש מעט צמחים פורחים, ויש המסבירים זאת כניסיון של הצמח בטבע להשיג יתרון בתחרות על מאבקים. צמחים אלו עוברים לרוב מעין זעזוע בעקבות העקירה והשתילה המחודשת, לכן לא יפרחו בשנתם הראשונה. את אברי האגירה יש להשאיר בקרקע ולא להוציאם מדי שנה. הפריחה נמשכת בד"כ שבועיים-שלושה בחורף, ואת הפריחה מחליף מראה של שושנות עלים ירוקות עד לקמילתן באביב. חשוב למקם את הגיאופיטים הללו באזור שאינו מושקה בקיץ.

חצבלת החוף *Pancreatium maritimum*

צמח בצל רב-שנתי, בין הראשונים לבשר את הסתיו. כבר באוגוסט

חצבלת החוף

עולה עמוד תפרחת עם פרחים לבנים גדולים, ריחניים, זוהרים בלילה. הפרחים נפתחים בהדרגה, כשפריחת כל פרח נמשכת לילה אחד - מהערב עד הבוקר. התפרחות מתנשאות לגובה של כ-50 ס"מ. בחורף מתפתחת שושנת עלים צרים בצבע ירוק-אפור. גודל הבצל בינוני ויש לשתלו כך שיכוסה בכ-5 ס"מ קרקע במרווחים של 10 ס"מ בין הבצלים. מתאים לשתילה בקבוצות קטנות בשטח חשוף לשמש. הבצל ממשיך לגדול ולפתח בצלי בת. עם השנים מתקבל סביב כל בצל גוש פורח.

חצב מצוי *Urginea maritima*

צמח בצל רב-שנתי, מבשר סתיו קלאסי. מוצאו מאזורים ים-תיכוניים באסיה ובדרום אפריקה. גדל בר בארץ. החצב פורח עם סיום הקיץ, באוגוסט, בספטמבר. עמודי התפרחת בוקעים מהקרקע גם אם היא יבשה לחלוטין וטרם החלו גשמים ראשונים. התפרחות מתנשאות לגובה של 60-100 ס"מ. לתפרחת מבנה של אשכול פירמידלי עם פרחים לבנים קטנים. במהלך כשלושה שבועות הפרחים נפתחים בהדרגה מלמטה כלפי מעלה. בחורף מתפתחת שושנת עלים ירוקים ורחבים. מתאים לשתילה במקבץ קטן או בגבולות באזורים חשופים לשמש שאינם מושקים באינטנסיביות בקיץ. הבצל הרב-שנתי ממשיך לגדול בקרקע תוך יצירת בצלי בת סביבו. מועד השתילה הוא ספטמבר עד דצמבר, ואין לצפות לפריחה בשנה הראשונה. הבצל ענק ויש לשתלו כך שיכוסה בכ-10 ס"מ קרקע במרווח של כ-30 ס"מ בין הבצלים. הבצל גדל עם השנים ומספר עמודי התפרחת שלו הולך וגדל.

צמח בצל שמוצאו מדרום אפריקה. הבצל מצמיח בספטמבר עמודי תפרחת בגובה של כ-60 ס"מ עם פרחים גדולים וריחניים בצבע ורוד בהיר. את הבצלים שותלים באזורים חשופים לשמש או בצל חלקי סמוך לפני הקרקע במרווחים של כ-20 ס"מ בין הבצלים. בחורף מצמיחים הבצלים שושנת עלים ירוקים. את הבצלים יש להשאיר במקומם במהלך השנים לקבלת גושי פריחה.

אמריליס יפהפה *Amaryllis belladonna*

אמריליס יפהפה

גיאופיטים סינאנטיים

מרבית הגיאופיטים המוכרים לנו בגנות הם מטיפוס סינאנטי, כלומר עם התעוררות הגיאופיט העלים מלבליים ורק בהמשך מופיעים הפרחים. להלן דוגמאות אחדות לגיאופיטים סינאנטיים.

רקפת מצויה *Cyclamen persicum*

רקפת מצויה

צמח פקעת רב-שנתי. מוצאו במזרח הים-התיכון. גדל בר בארץ. הפרחים הבודדים בצבע לילך מאריכי חיים. הם נישאים על עוקצים שאורכם כ-20 ס"מ וייחודם מתבטא בעלי הכותרת המופשלים לאחור ומבליטים צינור עלי כותרת כהה יותר הפונה כלפי הקרקע. הפקעת הפחוסה ממשיכה לגדול ויכולה להאריך חיים שנים רבות. ככל שהפקעת גדלה - כך גדלה כמות הפרחים שהיא יכולה להניב. גם לעלים מראה נאה בצורת לב מאויר. הצמח מתאים לשתילה בקבוצות בחצי צל, במפנה צפוני ומתחת לעצים. מועד השתילה המתאים הוא עם ההתקררות בסוף הסתיו, מחודש אוקטובר ועד דצמבר. השקיה סדירה מאוקטובר תאפשר פריחה ממושכת בחודשים ינואר עד מרס. הפריחה תימשך כל עוד הטמפרטורות מתונות. אם מגדלים בעציצים, יש לזכור כי טמפרטורות לילה קרירות חשובות להמשך התמיינות הפרחים, ולכן פריחה מיטבית תתקבל בגידול מחוץ לבית, לפחות בלילה. קיימים גם זנים שתורבתו לצורכי גינון וצמחי עציץ והם בעלי פרחים מלאים בצבעים שונים ובגדלים שונים, אורך חייהם קצר יחסית אך ע"י תחלופה שנתי ורכישת צמחים הפורחים במשתלה כבר בסתיו ניתן לקבל אפקט של פריחה ממושכת בגינה ובמרפסת.

ספרקסיס תלת-גוני *Sparaxis tricolor*

ספרקסיס תלת-גוני

צמח בעל פקעת קטנה. מוצאו מדרום אפריקה. הפריחה בשיבולים בגובה בינוני של כ-30 ס"מ. לכל פרח מראה ציורי נאה המורכב משלושה צבעים, כך שבקבוצה מתקבל כתם צבע נאה. מופיע בצבעים לבן, כתום, ורוד, סגול ואדום. השתילה באזור חשוף לשמש. ניתן לפזר את השתילה מאוקטובר עד ינואר לקבלת פריחה במרס-אפריל, או לרכז את השתילה בקבוצה במועד אחד לקבלת כתם צבע במשך כשבועיים באביב. פקעות האם מתחלפות מדי שנה בפקעות בת חדשות.